

AVTO/BIOGRAFIČNOST NARATIVNOSTI: METODOLOŠKO TEORETIČNI PRISTOPI V RAZISKOVANJU MIGRACIJSKIH IZKUŠENJ

Mirjam Milharčič Hladnik¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Avto/biografičnost narativnosti: metodološko teoretični pristopi v raziskovanju migracijskih izkušenj

Tekst prikaže razvoj avto/biografskih metod v sociološkem raziskovanju in njihovo razširjenost v ženskih in migracijskih študijah. Uporabnost metod in pristopov je razložena skozi tiste študije migracij, ki se ukvarjajo z migrantkami, njihovimi izkušnjami in identiteto. Identiteta je razumljena kot konstrukcija znotraj diskurzivnih praks, posebej dinamična in spremenljiva v migracijskih kontekstih. Opisana je neposredna povezanost med subjektiviteto v ženskih študijah in idejo migrantstva na polju kulture kot prizorišča identitetnih spopadov.

KLJUČNE BESEDE: avto/biografija, narativnost, identiteta, migracijske izkušnje, migrantstvo.

ABSTRACT

The auto/biographical of the narrative: methodological and theoretical approaches in the researching of the migration experiences

The text shows how the auto/biographical methods developed in the sociological research and how widespread they have become in gender and migration studies. The applicability of these methods and approaches is described through migration studies, which are focused on women migrants, their experiences and identities. Identity is defined as a construction within the discursive practices, especially dynamic and changing in the migrancy contexts. The text describes a direct link between subjectivity in gender studies and the notion of migrancy on the field of culture as a scene of the identity clashes.

KEY WORDS: auto/biography, narrative, identity, migration experience, migrancy.

UVOD

Po dolgem obdobju ležanja v zaprašenem kotu so bile metode ustne zgodovine na polje socialnega in kulturnega zgodovinopisja ponovno vpeljane pred nekaj desetletji. Omogočile so "demokratizacijo" zgodovine in njej sorodnih ved, saj so dale "navadnim" ljudem možnost, da opišejo zgodovinske dogodke in socialne pojave s svojimi

¹ Dr. sociologije, doc. sociologije, višja znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; e-pošta: hladnik@zrc-sazu-si.

izkušnjami, družbenim in humanističnim vedam pa, da se z njimi obogatijo. Od druge polovice prejšnjega stoletja je ta metodološki pristop postajal pomemben tudi v razvoju ženskih študij, saj so se razvile prvenstveno zaradi tega, da bi se zaslišala in zagledala zgodovinsko prezrta "polovica človeštva". Pomembnost metod ustne zgodovine, ali kot v besedilu navajam, avtobiografske metode, izhaja iz temeljne potrebe, da se prikažejo izkušnje "navadnih" žensk in prezentirajo njihove interpretacije zgodovinskih in socialnih fenomenov. Tako metodologija kot ženske študije so se v desetletjih razvoja izmojstrile na področju raziskovanja identitet in subjektivitet, kar je posebej zanimivo in uporabno v migracijskih raziskavah, še posebej pri preučevanju izkušenj migrantov in migrantk. Posebna raziskovalna pozornost je migrantkam posvečena šele zadnji dve desetletji, ko se je uveljavilo prepričanje, da so migracije spolno obeleženi procesi in da je potrebno poleg makro ekonomskih in političnih vzrokov migracij razumeti tudi splet intimnih, osebnih, družinskih, prijateljskih vezi in mrež, znotraj katerih se sprejemajo odločitve. S pomočjo avtobiografskih in drugih kvalitativnih metod se je v zadnje četrt stoletja vednost o migracijah obogatila s številnimi študijami in raziskavami o različnih vlogah, izkušnjah, položajih in obravnavah moških in žensk v migrantskih kontekstih v preteklosti in danes. Besedilo predstavlja, kako so se od sedemdesetih let prejšnjega stoletja tako avtobiografske metode kot ženske študiji in v okviru proučevanja migracij tudi raziskave migrantk in njihovih subjektivnih svetov razvijale vzporedno in v medsebojnem intenzivnem oplajanju.

KOLIKO MENE JE V TEBI?

Od osemdesetih let 20. stoletja dalje se biografska metoda uveljavlja tudi v sociologiji in ženskih študijah. Tanja Rener pravi, da imata biografska in avtobiografska pripoved »v ženskih gibanjih, feminizmu in ženskih študijah povsem drugačen status kot v družboslovnem raziskovanju. Čeprav čas oživljanja biografij v družboslovju in feminizmu bolj ali manj sovpadata, so motivi različni. Ženska oralnost, pripoved in samopripoved imajo v ženskih gibanjih sedemdesetih let predvsem politične in terapevtske funkcije. Biografska pripoved je tedaj eden od pglavitnih izrazov gibanja k prisotnosti, je potreba po individualni in kolektivni prisotnosti in je želja po rekonstrukciji in opisovanju osebnih, subjektivnih izkušenj, ki jih hierarhija političnega ter lingvistične narativne konvencije niso dopuščale.« (Rener 1996: 762) Renerjeva opisuje, kako je naivno razumevanje ženskih pripovedi kot avtentičnih ekspresij, ki jih je potrebno ustrezno politično interpretirati, prešlo v začetku devetdesetih let v drugačne, metodološko kodificirane raziskave. »Reprezentacija žensk postaja hladnejša, bolj znanstveno dokumentirana in manj ideološka, hkrati pa se ne pomika v smeri tradicionalne družboslovne obdelave biografskega gradiva. Ohranja namreč eklekticizem disciplinarnih elementov, ne skriva »pozicije izjavljanja«, hkrati pa skuša racionalno nadzorovati manipulacije in se predvsem ne odreka užitkom interpretacije, kakor to sugerirata scientizem in naivni feminizem«. (Rener 1996: 763)

Potrebo po individualni in kolektivni prisotnosti ter po rekonstrukciji in opisanju osebnih, subjektivnih izkušenj postavljata Gabriele Griffin in Rosi Braidotti (2002) celo za izhodišče razvoja ženskih študij. Empiricizem je bil ključen za njihov razvoj in razcvet zato, ker je dajal potrebno legitimacijsko oporo temeljnemu principu ženskih študij, to je pomembnost izkušnje kot izvora znanja, vednosti in teorije. V angleškem in ameriškem akademskem prostoru, kjer je bila uveljavljena specifična filozofska tradicija znanstvenega empiricizma, je bilo zaradi tega veliko lažje prodreti z raziskovalnim delom, ki je temeljilo na osebni izkušnji in je prinašalo nov, drugačen, izviren, ženski pogled na uveljavljene družbene, socialne in ideološke znanstvene dogme. Zato so se tam ženske študije tudi veliko hitreje in močnejše razvile. V celinski Evropi je intelektualna in politična tradicija le počasi dopuščala eksperimentiranje, uvajanje novosti ali spodkopavanje obstoječe vednosti na podlagi izkušenj. Poleg tega se tudi vloga evropskega intelektualca in njegovega družbenega statusa razlikuje od bolj pragmatičnega ameriškega in angleškega v tem, da je toga, arogantna in mistična, kar marsikje še vedno preprečuje dostop žensk do sredstev za intelektualno delovanje in prevzemanje intelektualnih družbenih vlog. Griffin in Braidotti omenjata, da je »v 1970. in 1980. letih prišlo do srečne uskladitve med angleškim pragmatizmom in prizemljenostjo ter empirično gorečnostjo, da bi dokumentirali ženske načine vedenja in legitimirali ženske izkušnje«. (Griffin, Braidotti 2002: 5)

Angleška znanstvenica in raziskovalka, avtoriteta na področju uporabe ženskih izkušenj in naracijske metode, Liz Stanley, je našla dva začetka uporabe biografije in avtobiografije v sociologiji: prvega v razpravi o 'sociološki avtobiografiji' Roberta Mertona iz leta 1988 in v njegovi razpravi o 'insiderjih in outsiderjih' iz leta 1972, drugega pa v feministični teoriji refleksivnosti v procesu sociološkega raziskovanja, ki se artikulira v osemdesetih letih. Mertonov koncept sociološke avtobiografije vsebuje poudarek, da sta biografija in avtobiografija združeni v eno, v objekt raziskovanja in ne v vir raziskovanja. »Opozarja, da avtobiografija ni nujno omejena z iluzijami, izkrivljenim spominom ter napakami pri opazovanju. Kot biografi tudi avtobiografi lahko uporabljajo osebne dokumente, javne dokumente, pričevanja pomembnih drugih itd., ko primerjajo in soočajo različne sodbe« (Stanley 1996: 766). Ključnega pomena pri tem je razumevanje, da resničnost ni ena in je zato tudi ne moremo znanstveno »ugotoviti« ter da so vloge raziskovalcev in »objektov« raziskovanja zamenljive in prenosljive. Feministično teorijo refleksivnosti Stanley predstavi kot prvo točko petih temeljnih načel feminističnega raziskovanja, kakor sta jih utemeljili Judith Cook in Mary Fonow. Ostale štiri so: »ozaveščanje kot sredstvo za drugačen pogled na družbeni svet; zavračanje dihotomije, ki naj bi obstajala med objektivnim in subjektivnim; ukvarjanje z izkustvom raziskovanja in teoretiziranja; in vztrajanje na etiki kot podlagi ostalim načelom« (cit. v Stanley 1996: 767).

Sama je ta dva zgodovinska začetka povezala s pojmom »avto/biografija«, s katerim konceptualno zavrača vrsto dihotomij (avtobiografija – biografija, avtor – bralec, zunanje – notranje), predvsem pa zavrača tri, ki so po njenem mnenju bistvene: jaz – drugi, javno – zasebno, in takojšnje – spomin. Vsaka avtobiografija

vsebuje biografije ljudi in vsaka biografija je prepletena z avtobiografskimi elementi. Enako je prepleteno javno in zasebno, in to celo pri tako na videz zasebnih oblikah, kot so pisma in dnevniki, ki so velikokrat celo eksplicitno namenjeni javnosti. Pri zadnji dihotomiji pa je jasno, da je vsak opis že interpretacija in da temelji na selektivnosti spomina, čeprav je »takojšenj«. Stanleyeva pojem avto/biografije poveže s pojmom »avto/biografičnega jaza«. »Avto/biografični jaz je raziskovalno analitičen in sociološki akter (tu feministično sociološki), ki sodeluje pri konstruiranju in ne pri 'odkrivanju' družbene realnosti in sociološkega vedenja. Uporaba izraza 'jaz' eksplicitno priznava, da je takšno vedenje kontekstualno, situacijsko in specifično ter da se sistematično razlikuje glede na umeščenost (spolno, rasno, razredno, seksualno, osebno) posameznega producenta vedenja.« (772) Avto/biografični jaz kot kreator družbene realnosti je razdelala v knjigi z istoimenskim naslovom, kjer definira tudi tri ključne elemente avto/biografskega feminističnega raziskovanja oziroma feminističnih avto/biografij. Prvi pomeni preseganje redukcionalističnega pristopa, ki osebo postavi pod luč žarometov. V nasprotju s tem avtorica predlaga upoštevanje širšega družbenega konteksta, socialnih mrež in vezi ter družbenega položaja osebe, ki so med seboj prepleteni in sovpadajoči; zahteva razpršeno, daleč segajočo osvetlitev. Drugi element predstavlja zavračanje objektivnosti, ki postavlja pisca in bralca v navidežno enakopraven položaj. Namesto tega zahteva avtorica jasno artikulirano ideološko in socialno gledišče »producenta vednosti«, izpostavljenost procesa produkcije pisanja in vednosti očem bralstva. S tretjim elementom pa Stanleyeva ukinja realizem: »Antirealizem zmoti kronologijo in periodizacijo; pod vprašaj postavi spolno razliko in zastavi "spol" kot značaj v značajskih hibah, ne pa v esencializmu; združi ljubezen s prezirom; večkratno zmoti "resničnost"; in odvrne pogled gledanega, ne pa gledalca. Antirealizem v takšni biografiji zbega bralčevo gotovost, spodmakne vse, kar lahko spodmakne, izpod naših kolektivnih bralskih nog. Na koncu se znajdemo z eno samo gotovostjo: da življenja niso preprosta.« (Stanley 1992: 252-253)

Zavrnitev dihotomij in priznanje intersubjektivnosti je bilo ključno pri razvoju naracijske metode ali, kot jo tudi imenujemo, raziskovanje življenjskih zgodovin. Pri tem je seveda pomembno, da gre za življenja ljudi, ki niso izbranci političnih, vojaških in nacionalnih zgodovin oziroma za posameznike, ki niso staljeni v sofisticiranih izračunih kvantitativne metodologije. Gre za »demokratizacijo zgodovine« (Thompson 1988) in drugih ved, saj pridejo z uveljavitvijo naracijskih metod in ustne zgodovine do besede tisti ljudje, ki jim pravimo »navadni«, »običajni« ljudje«. Skozi njihove interpretacije »realnosti« pa se prikažejo konteksti, v katerih živijo. Pripovedi, življenjske zgodbe, so »življenja v kontekstu«, pravi Knowles. Umeščena so v socialne, ekonomske, zgodovinske, religiozne in izobraževalne okoliščine; podvržena vplivom družine, skupnosti in družbenih institucij; odvisna od kulturnih pokrajin, osebnih prepričanj, intimnih dejanj, samostojnih odločitev in njihovih posledic. (Knowles 2001) V socioloških in socialnozgodovinskih pristopih se življenjske zgodbe uporabljajo in interpretirajo na dva glavna načina: kot gradivo za študij življenjskih poti v različnih družbenih kontekstih ali kot besedilo, skozi katerega se odražajo načini

konstrukcije osebnosti in osebne identitete. Sama definicija življenjske zgodbe izhaja iz teh dveh rab in interpretacij, saj lahko življenjsko zgodbo razumemo kot pripoved o življenjskih dogodkih, ali pa jo definiramo kot zgodbo o osebnem značaju, kakršna se odraža v pripovedi. Pri analizi več kot šestdesetih zgodb, ki sem jih posnela med slovenskimi izseljenkami in njihovimi potomkami v Združenih državah Amerike², sem opazila, da je ne glede na moj analitičnoteoretski pristop med njimi razlika, ki jo lahko opišem z navedenimi kategorijami: nekatere pripovedovalke so govorile v glavnem o dejstvih in dogodkih iz svojega življenja (ali večinoma iz življenj njihovih staršev in sorodnikov), druge pa so največ časa posvetile opisovanju svojih čustev in odnosu z drugimi. Poleg te temeljne razlike pa je vendarle večina pripovedovalk nenehno prepletala oba diskurza in so bili različni le poudarki. Le za majhno število pripovedi bi veljala delitev na faktografsko in subjektivno naracijo življenjske zgodbe, pa še to morda ne v celotni pripovedi, ampak le v nekaterih delih. Upoštevati je namreč treba, da se lahko faktografska pripoved zaradi intersubjektivne situacije po nekem času prelevi v subjektivno in obratno.

Namesto dveh uveljavljenih pristopov k življenjskim zgodbam predlaga Pertti Alasuutari tretjo možnost. Med sociostrukturalni pristop, ki razume življenjsko zgodbo kot sliko življenja, in sociolingvistični pristop, za katerega je pripoved življenjske zgodbe slika osebnosti, postavi diskurzivni pristop. Opiše ga kot perspektivo, skozi katero se osebnost pokaže kot strategija za vzdrževanje kontinuitete in dostojanstva. (Alasuutari 1997: 1-3) To je po mojem mnenju izjemno pomemben pristop. Predpostavko, da vsakdo poseduje nek avtentični jaz, ki ga lahko ulovimo, ko nam pripoveduje svojo življenjsko zgodbo, namreč zamenja s pomembnim premislekom, da je pripovedovanje življenjske zgodbe vedno situacijsko in služi nekemu namenu. Odvisno je od medsebojnih razmerij pripovedovalca in poslušalca, od tega, kaj pripovedovalec misli, da poslušalec od njega pričakuje, in obratno. Kdor se konkretno ukvarja z metodo poslušanja in snemanja življenjskih zgodb, ve, da ljudje ne hodijo po svetu s pripravljenimi pripovedmi, ampak jih proizvedejo v zapleteni situaciji snemanja, pa četudi se raziskovalka vnaprej dogovori za pogovor. Diskurzivni pristop opozarja na dejstvo, da pripovedovanje življenjske zgodbe služi določenemu osebnemu, intimnemu namenu pripovedovalk in da je v njegovi srčki ohranitev osebnega dostojanstva in konsistentnosti. Kaj to pomeni?

Kot navaja Alasuutari in sem sama izkusila pri svojem terenskem delu, temelji pripovedovanje in poslušanje življenjske zgodbe na principu sodelovanja in kooperativnosti. Pri tem je konsistentnost podoba, ki jo pripovedovalka izrisuje, enako pomembna kot konsistentnost vloge, ki jo pri poslušanju odigra raziskovalka. Za primer naj navedem odločitve, ki sem jo morala sprejeti, ko mi je Slovenka v Washingtonu D.C. predlagala, da v okviru raziskave posnamem še njo. Ker sem raziskavo delala

² Življenjske zgodbe so bile posnete in analizirane v okviru raziskovalnega projekta »Vloga in pomen žensk za ohranjanje kulturne dediščine med slovenskimi izseljenci v Združenih državah Amerike« (Inštitut za slovensko izseljinstvo ZRC SAZU v Ljubljani, 2001-2004).

tudi med članicami *Slovenske ženske zveze* in se udeleževala njihovih prireditev na različnih koncih ZDA, sem to konkretno članico večkrat srečala, ona pa je vedela, kaj delam. Ob neposredni ponudbi, da bi posnela njeno življenjsko zgodbo, sem se zdrznila. Ne zaradi neposrednosti ponudbe, saj sem vse življenjske pripovedi posnela zato, ker so jih bile ženske pripravljene povedati – ali sem jih osebno prosila, ali so se odzvale mojemu vabilu, posredovanem preko znank in sodelavk. Zdrznila sem se zaradi tega, ker njene pripovedi nisem hotela in nisem mogla posneti. Čeprav je bila raziskava široko odprta za pripovedi žensk ne glede na starost, izobrazbo, čas prihoda v ZDA, kraj bivanja, politično prepričanje, članstvo v organizacijah in podobno, je bilo vendarle jasno, da daje prednost predvojnimi priseljenkam oziroma njihovim potomkam in da se manj posveča povojnim priseljenkam. Takšna odločitev je izvirala iz ocene, da je povojnih priseljencev le 6 odstotkov vse slovenske migracije v Združenih državah. Naloga raziskave je bila, da se posveti najstarejšim migrantkam in njihovim potomkam ter da je apolitična, torej posvečena raznovrstnim migracijskim izkušnjam, seveda tudi izkušnjam migrantk po letu 1945. Da bi poudarila svojo apolitičnost in hkrati prepustila sogovornicam svobodo pri kreiranju življenjske zgodbe, nikoli nisem postavila vprašanja o tem, zakaj so ženske ali njihovi predniki migrirali. Vir nelagodja je bil drugje. Ker je vsako raziskovanje tudi politično in ker vsaka raziskovalka opravlja svoje delo iz določene svetovno nazorske pozicije, je v tem primeru bila potrebna jasna odločitev. Gospa iz Washingtona D.C. je iz Slovenije emigrirala kot otrok s svojim starši takoj po koncu druge svetovne vojne in je leta 2003 govorila o Sloveniji kot o državi z nedemokratskim režimom. S svojimi sodelavci jo je poskušala predstaviti ameriški vladi kot državo, ki je ne smejo sprejeti v NATO. To sem vedela že iz najinih prejšnjih srečanj. Ko me je vprašala, ali bom posnela njeno zgodbo, sem samo vljudno odgovorila, da pogovora ne morem posneti, ker ne utegnem. Seveda je imela zavrnitev drugačen razlog. Njene pripovedi nisem hotela posneti zato, ker bi ne mogla odigrati svoje vloge v interakcijski situaciji. V njej služi pripovedovanje življenjske zgodbe določenemu osebnemu, intimnemu namenu pripovedovalke, čigar bistvo je ohranitev osebnega dostojanstva in konsistentnosti tako pripovedovalke kot poslušalke, v tem primeru raziskovalke. Zaradi tega, ker so mi bila njena politična stališča skrajno neprijetna, ne bi mogla njene zgodbe poslušati tako, kot to zahteva metodologija - ogrozila bi svojo in njeno dostojanstvo in integriteto. Seveda sem se lahko tej, nedvomno zanimivi, življenjski zgodbi izognila zato, ker bistvo moje raziskave ni bila slovenska politična migracija. A če bi se ukvarjala s to tematiko, bi bili tudi moja osebna in raziskovalna »usposobljenost« in pripravljenost drugačni. Vsekakor sem pridobila osebno izkušnjo glede pravil, ki govorijo tako o »antiobjektivnosti«, ki jo zahteva refleksija pozicije raziskovalca, kot o »avto/biografičnem« jazu, ki določa, da je vednost kontekstualno in situacijsko proizvedena glede na razredni, rasni, spolni, svetovnonazorski in religiozni položaj tistega, ki vednost proizvaja. Ko se oseba odloči, da bo povedala svojo zgodbo, vstopi v interakcijsko situacijo s poslušalko (raziskovalko), čeprav se zaveda, da bo pozneje občinstvo veliko širše in njej neznano. Vendar vse to velja tudi za poslušalko. Zgodba je prezentacija sebe v nastajanju in je odvisna od situacije, v

kateri se nahajata pripovedovalka in poslušalka: je enkratna in neponovljiva. Erzsebet Barat vidi povezanost procesa konstrukcije identitete in življenjskih zgodb v sami definiciji identitete, ki je zanjo »intersubjektivna, retrospektivna konstrukcija znotraj obstoječih diskurzivno usmerjenih praks pisanja in govorjenja o življenju. Živeti kot človeško bitje neizogibno sproža refleksivnost, saj je človeško razumevanje po naravi naracijsko. [...] Zato je avto/biografska zgodba sredstvo za refleksivno razumevanje sebe. Še več, ker je reprezentacija vedno intersubjektivna, je nujno postavljena znotraj socialnega razmerja do drugih. V tem smislu je avto/biografija oblika diskurzivne prakse, ki rekonstruira preteklost kot glavno sredstvo za razumevanje sebe/drugih«. (Barat 2000: 165) Gre za proces konstrukcije identitete, kar je posebej zanimiva tema v študijah (ženskih) migracij, h katerim prehajam v nadaljevanju.

ŽIVLJENJA NISO PREPROSTA

Z zapletenostjo življenj sem se sociološko raziskovalno do zdaj soočila že večkrat (Milharčič Hladnik 1998), zadnja leta v kontekstu migracijskih študij. Ženske in njihove migracijske izkušnje sem proučevala z uporabo naracijske metode preko življenjskih pripovedi, avto/biografij ter preko osebne in družinske korespondence (Milharčič Hladnik 2003, 2005). Tako sem povezala področje raziskovanja ženskih migracij in migracijskih izkušenj, ki jim do zdaj pri nas ni bilo posvečene posebne pozornosti, z naracijsko in avto/biografsko metodologijo, ki je prav tako, za zdaj, le v omejeni rabi. S tem sem poskušala zapolniti vrzel, ki je bila v tujini v zadnjih dvajsetih letih že dobro zapolnjena, saj so se od osemdesetih let prejšnjega stoletja množile raziskave tako ženskih migracij kot tudi uporabe narativnih raziskovalnih metod. Prelomnico predstavlja tematska številka *International Migration Review* na temo ženskih migracij iz leta 1984 in poziv, da se migracije začne proučevati kot spolno obeležen fenomen. Po dvajsetih letih je mogoče ugotoviti, da so se pozivu odzvali številni raziskovalci in raziskovalke. Skupina avtoritet na področju ženskih migracij je leta 2006 uredila tematsko številko *International Migration Review*, da bi preverila, kako številne, obsežne in multidisciplinarne so postale raziskave ženskih migracij v dveh desetletjih. Njihova izhodišča sta dve splošno sprejeti zakonitosti: prvič, da so danes migracije feminizirane, in drugič, da so migracije spolno obeležen fenomen. Seveda so raziskovalni pristopi doživeli teoretski in metodološki razvoj, zato so uredniki tematske številke ugotovili, da danes poznavalci »analizirajo spol v življenjih tako ženskih kot moških migrantov, v politiki in upravljanju migracij, na delovnih mestih priseljencev, v neoliberalnih ali socialnih politikah držav glede migrantov ali prebivalstva, rojenega na tujem, v diasporah, in celo v kapitalističnem svetovnem sistemu«. (Donato et al. 2006: 6) Z izostritvijo ženske perspektive so se migracije prikazale skozi zapletene strukture družinskih odločitev, intimnih premislekov ter gosto stkanih osebnih in sorodstvenih vezi obeh spolov. Pokazale so se za veliko več kot le posledice ekonomskosocialnih in zakonodajnih okoliščin, ki vlečejo in porivajo

pare delovnih rok sem ter tja po svetu. Za nepogrešljivega pri razumevanju socialne strukturiranosti migracijskih fenomenov se je izkazal biografski pristop oziroma uporaba »dokumentov življenja« (Plummer 2001). Pri nas so se z »dokumenti življenja« v migracijskih kontekstih ukvarjali Marjan Drnovšek (2001, 2004) in Aleksej Kalc (2004), ki sta proučevala korespondenco, Jernej Mlekuž (2006), ki je zbral življenjske zgodbe »dikel«, Marta Verginella (2004), ki je kontekstualno opremila in uredila vojni dnevnik tržaškega Slovence³, če navedem le nekatere. Omeniti je treba tudi razstavo o slovenskem izseljevanju, ki jo je leta 2001 pripravil Muzej novejšje zgodovine z naslovom »Izseljenec: življenjske zgodbe Slovencev po svetu«, za katero je veliko število raziskovalcev in raziskovalk pripravilo zanimive avto/biografije.⁴ V zadnjih letih nastaja vedno več študij, ki z biografskimi metodami proučujejo priseljevanje v Slovenijo, begunstvo, položaj potomcev priseljencev in iskalcev azila. Nemogoče pa je naštet ali omeniti vsaj najpomembnejše reprezentativne tuje študije ženskih migracij in njihovih izkušenj, kot tudi ne vseh reprezentativnih raziskav, v katerih so spregovorili običajni ljudje in, kot bi rekli v Butalah, tudi ženske. Na eni strani sodobna feminizacija migracijskih tokov in znanstveno »odkritje«, da so migranti (tudi) ženske, na drugi razvoj ženskih študij in razcvet uporabe kvalitativnih metod raziskovanja ter »demokratizacija zgodovine« - vse to je spodbudilo in omogočilo številne raziskave življenjskih izkušenj migrantk v različnih migracijskih kontekstih. V dobrih dvajsetih letih je bilo opravljenega veliko več dela, kot so si pobudniki raziskovanja migracij kot spolno obeleženega fenomena sploh lahko zamislili.

Floya Anthias in Gabriella Lazaridis, ki sta uredili reprezentativno knjigo različnih izkušenj migrantk v Evropi, ocenjujeta, da živi danes v Evropski uniji približno 14 milijonov »Ne-Evropejcev«, ilegalcev ali državljanov drugega razreda, ki so migranti iz različnih koncev sveta: iz Eritreje, Somalije, Šrilanke, Filipinov, Latinske Amerike, Alžirije, Maroka, Tunizije, držav nekdanje Vzhodne Evrope, bivše Jugoslavije in Albanije (Anthias in Lazaridis 2000). Veliko število migrantov je v Evropi novost in predstavlja zgodovinsko preobrazbo družb - v samo nekaj desetletjih iztekajočega se 20. stoletja so se iz tradicionalno izseljenskih spremenile v tipično priseljenjske družbe. Avtorici ugotavljata, da zasledimo v istem obdobju tudi veliko spremembo v spolni strukturi migracijskih procesov, ki jo lahko definiramo kot feminizacijo migracijskih tokov. Med 14 milijoni migrantov v Evropski uniji je približno 6,5 milijona žensk, vendar je njihovo število zaradi nelegalnih migrantk dejansko veliko večje. Zaposlene so večinoma kot gospodinske pomočnice, varuške, čistilke in delavke v industriji seksa. Nove smeri migracij in njihova feminizacija so del globalizacijskih in transnacionalnih procesov. Barbara Ehrenreich in Arlie R. Hochschild navajata naslednje podatke: »Od 1950 do 1970, na primer, so v delovni migraciji v severno Evropo prevladovali moški iz Turčije, Grčije in severne Afrike. Od takrat moške nadomeščajo ženske.

³ Tržaški Slovenec Bruno Trampuž je od 1942 do 1945 kot italijanski vojak "prepotoval" pot od Trsta preko Rima, Sicilije, Tunisa, Bengazija, Kaira, Port Saida, Haife, Visa, Somborja nazaj do doma. Morda nenavaden migrant, pa vendar ...

⁴ Ob razstavi je izšel katalog z zbranimi zgodbami z istoimenskim naslovom.

Leta 1946 je bilo med Maročani in Alžirci, živečimi v Franciji, manj kot 3 odstotke žensk; leta 1990 jih je bilo več kot 40 odstotkov. V celoti je verjetno danes na svetu od 120 milijonov legalnih in nelegalnih migrantov polovica žensk. Vzorci mednarodnih migracij se regionalno razlikujejo, vendar pa migrantke iz presenetljivo številnih držav dejansko prekašajo moške v številu, včasih z velikim deležem.« (Ehrenreich in Hochschild 2003: 5-6)

Floya Anthias pravi, da je nove smeri migracij kot del globalizacijskih in transnacionalnih procesov mogoče razumeti samo ob upoštevanju nasprotujočih si procesov vključitve in izključitve. Po njenem mnenju ti nasprotujoči si procesi vsebujejo diskurze napetosti in konflikta: ideja univerzalnosti človekovih pravic in enakega obravnavanja ljudi pred zakonom je v očitnem konfliktu s prevladujočim odtegotovanjem človekovih in državljskih pravic migrantov ter z rasističnim obravnavanjem, ki so ga pogosto deležni. Naslednji primer so ekonomske potrebe po najcenejši delovni sili, zaradi česar so migranti zaželeni, vendar so z njimi v popolnem nasprotju politične potrebe po ideološkem utrjevanju nacionalne trdnosti in etnične homogenosti, kjer so obravnavani kot grožnja in nevarnost za obstoj države. Na ravni Evropske unije je tudi očiten razkorak med deklariranim odpiranjem meja za svoboden pretok ljudi, blaga in kapitala ter na drugi strani velikimi investicijami v ideološko definiranje »drugih«, ki jih določa predvsem to, da niso beli in niso kristjani, ter zapiranje meja pred njimi.

Za razumevanje novih migracij so postali neuporabni tudi tradicionalni koncepti asimilacije in multikulturalizma, ker so novi migranti kot del transnacionalnih procesov vpeti v različne nacionalne prostore, prečkajo različne državne meje, njihove lojalnosti pa pripadajo mnogoterim krajem in ljudem. Začetek gibanja migrantov je morda znan in statičen, cilji njihovih poti pa so postali dinamični in spremenljivi prav tako, kot so postale gibljive in spremenljive oblike njihove politične participacije, etnične identifikacije ter oblike simbolnih, socialnih in kulturnih povezanosti. Fluktuirajoči način bivanja v različnih socialnih in političnih prostorih ima velik vpliv na naše razumevanje družbenega in socialnega življenja ter sproža pomembne posledice za razvoj demokracije, državljanstva in nacionalizma. V tem kontekstu je treba posebej upoštevati novost, da so po letu 1980 migracije v Evropi veliko bolj ženski kot pa moški fenomen, ter dejstvo, da je definiranje »drugega« spolno obeleženo in da je spol ključna sestavina »etničnih pokrajin«. Če so postali migracijski tokovi v zadnjih desetletjih ženski fenomen, je pomembno razumeti, da je ta fenomen skrajno heterogen in ga prečijo etnične, rasne, verske, razredne, identitetne in kulturne razlike. Floya Anthias ugotavlja, da se ne razlikujejo samo migrantke med sabo, pač pa te razlike vplivajo tudi na njihov položaj v novem okolju: ali so vstopile v državo legalno, kako so si pridobile delovno dovoljenje, so z njimi njihovi možje, kakšno izobrazbo imajo in kateri simbolni red znotraj stigmatizacije migrantov v vladajoči ideologiji zasedajo. (Anthias 2000) To pa je tudi ena od temeljnih ugotovitev knjige, da je namreč znotraj heterogenosti ženskih migracijskih valov edina skupna značilnost žensk ta, da jih ne moremo več dojemati kot pasivne žrtve okoliščin, pač pa kot aktivne pri sprejemanju odločitev glede spremembe svojega, in v veliki meri, tudi življenja svoje družine.

Čeprav še vedno obstajajo razmere, v katerih ne moremo videti pozitivnih sprememb ženskega položaja, pa lahko na drugi strani najdemo številne okoliščine, ko migrantke pridobijo moč, vpliv, pomen, avtonomijo nad svojim telesom, delom, dohodkom in predvsem svobodo, ki si jo v svojem izvornem okolju ne bi mogle niti zamišljati.

Gre za ključno značilnost, ki so jo ugotovili raziskovalci in raziskovalke migracijskih procesov kot spolno obeleženih procesov v preteklosti in danes, za temeljni zakon, ki pravi, da migracije preoblikujejo spolne vloge, jih reorganizirajo in prestrukturirajo. Suzanne Sinke uporablja za razlago tega fenomena koncept "socialne reprodukcije", ki ga definira kot "okvir za opis različnih vlog pri ponovnem ustvarjanju družin, mrež in skupnosti", ki so jih ženske v migracijskih kontekstih imele in jih še imajo. (Sinke 2002: 6) V svoji zgodovinski analizi nizozemskih migrantk v Združenih državah Amerike je ugotovila, da je socialna reprodukcija funkcija žensk, ki hranijo, negujejo, strežejo in varujejo svoje družine, skupnosti in vezi, vendar pa tega ne delajo na stare načine, tako, kot so se naučile - z besedami Donne Gabaccie - "na oni strani". To delovanje je umeščeno v stalne premisleke o spreminjanju in ohranjanju, o prilagajanju in neprilagajanju, konservativnosti in inovativnosti, ki so odvisni od številnih okoliščin in čisto osebnih potreb. Migracija je ženskam tudi v preteklosti prinesla večjo variabilnost vlog, kot so jih imele tam, od koder so migrirale, še posebej velja to za Združene države. Donna Gabaccia ugotavlja za zgodovino migracij v Združenih državah Amerike, da je bil za migrantke "glavni izziv migracije zahtevati nove oblike moči – v obliki individualne plače, izbire partnerja ali prostega časa – brez izgube starejših ženskih oblik vplivnosti znotraj skupnosti in sorodstvenih mrež. [...] Z nadaljevanjem razmisleka o sebi kot o zavezanih ali etničnih Američankah so migrantke lahko delovale na nove, moderne načine, ne da bi zavrgle vrednote, ki so se jih naučile na drugi strani." (Gabaccia 1994: 134)

V Evropi (zaenkrat) ni možna zavezana identiteta⁵, vendar pa nas ta koncept postavi v središče raziskovanja migrantske izkušnje žensk kot izkušnje izgubljenih, preoblikovanih, spremenjenih in ponovno sestavljenih osebnih, etničnih in spolnih identitet. Posebej relevantno je to središče zato, ker nazorno razkrije "kontekste življenj" kot izrazito kompleksne, dinamične in zapletene: v njih so vključene različne družbe in države (priseljenske in izseljenske); znotraj njih so razvejane transnacionalne družinske, sorodstvene in prijateljske vezi; na njih so križišča raznovrstnih kultur in religij. Povrh tega so ženske "glavne prenašalke etnične kulture: reproducirajo kulturo in tradicijo skupine in njenih religioznih in družinskih struktur in ideologij", kot ugotovitve številnih raziskav povzema Floya Anthias. (Anthias 2000: 31) Prenašanje in reproduciranje pa je kontradiktoren in ambivalenten proces. Kar je ugotovila Suzanne Sinke za nizozemske, velja tudi za slovenske migrantke v Združenih državah

⁵ Zavezana identiteta (hyphenated identity) je termin, ki je nastal v Združenih državah Amerike konec 19. stoletja in velja za priseljence, ki čutijo pripadnost tako kulturi, iz katere so prišli, kot tudi državi in kulturi, v katero so se priselili. Na začetku je imel slabšalen pomen, ki pa je s politiko multikulturalizma pridobil pozitiven predznak. Uporablja se tudi v prenesenem pomenu za moderno pojmovanje identitete kot večplastne, hibridne, fluktuirajoče identitete.

Amerike: reproduciranje in ohranjanje etnične identitete in kulture izvirnega kraja v najširšem pomenu besede (vključujoč religijo, navade, običaje, tradicijo, praznike itd.) je ohranjanje skozi spreminjanje in posnemanje skozi izvirnost. Zaradi tega lahko v Združenih državah najdemo slovensko kulturo in tradicijo velikokrat v drugačnih oblikah kot v Sloveniji, tako v tradicionalnem kot inovativnem smislu. Ne zaradi tega, ker se v Sloveniji oboje dinamično spreminja v skladu s spremembami družbe, v Združenih državah pa naj bi ta "ohranjena kultura in tradicija" bili negibni, ampak zato, ker so migranti kulturo in tradicijo ohranili na svoj način, tako, kot jim je ustrezalo "na svoji strani".⁶ Ohranjanje skozi spreminjanje in posnemanje skozi izvirnost sta kot elementa istega procesa podvržena nadaljnji strukturaciji. Migrante iz iste države ali dežele prečijo spolne, razredne, religiozne, svetovnonazorske, etnične, regionalne razlike, kar pomeni, da migrantske etnične skupnosti niso homogene, prav nasprotno. Poleg omenjenih jih prečijo tudi razlike med migranti glede na kraj, od koder so prišli, in glede na okoliščine v državah izselitve in priselitve, ko so migrirali. Glede migrantk in njihovih strategij prilagajanja novemu okolju Suzanne Sinke omenja, da je na osebne odločitve in izbire znotraj konteksta konservativnega ali inovativnega pristopa vplivalo več dejavnikov. Na prvo mesto postavlja življenjsko obdobje, v katerem ženske migrirajo, in njihov zakonski status, temu pa sledijo stopnja etnične povezanosti, kjer živijo, oddaljenost naselitve od urbanih središč, izobrazba in razred ter mesto v raso hierarhični strukturi ameriške družbe. (Sinke 2002: 4) Ti dejavniki so relevantni tudi za slovenske migrantke, najbolj pa je zanimiva primerjava slovenskih z nizozemskimi migrantkami v zadnji točki. Nizozemke in njihove potomke so bile že od 19. stoletja dalje sprejete kot zaželenne bele priseljenke, Slovenke in njihove potomke pa so bile do druge polovice 20. stoletja razumljene kot del nezaželenih »nebelih« migrantov, ki jih je bilo treba šele civilizirati, torej »amerikanizirati«. To je verjetno tudi edina splošna značilnost obeh etničnih skupin v celoti, brez omenjenih dejavnikov in ločnic.

Ugotovitve in pripovedi, ki sem jih pridobila v teku raziskave med slovenskimi izseljenkami v ZDA in njihovimi potomkami na podlagi življenjskih pripovedi, razkrijejo še veliko več. Vsaka zase je biografska zgodba identitete v nastajanju, je proces pripovedovanja o izkušnjah, ki jo sestavljajo. Vsaka identiteta presega to, čemur rečemo etnična, nacionalna identiteta ali pripadnost, in hkrati vsebuje različne kombinacije njenih elementov v različnih življenjskih obdobjih pripovedovalk: poznavanje jezika, prakticiranje vere, petje in igranje ljudskih pesmi, uživanje in kuhanje tradicionalnih jedi, praznovanje praznikov, ohranjanje običajev in navad. V dinamičnem teku življenja, te elemente – ohranjene, izgubljene, pozabljene, ponovno pridobljene – povezuje spomin, prežet z emocijami. Robert Orsi, ki je analiziral italijansko skupnost in vlogo žensk v Harlemu v New York Cityu, navaja tri funkcije spomina: "Spomin postavi

⁶ Lep primer znotraj bogoslužja je slovenska polka maša, ki so jo izvirno ustvarili verni migranti, in si težko predstavljamo, da bi jo "odpeli" v Sloveniji; znotraj ljudske glasbe clevelandska polka, ki je všečna njim (in mnogim Američanom) in se razlikuje od polke, ki jo igrajo v Sloveniji; znotraj ljudskih pesmi tiste, ki so jih migranti sami uglasbili in spremenili besedila; celo nekatere »slovenske« jedi, običaji, navade, so na »oni strani« drugačne kot »tu«.

posameznika v skupnost: posamezniki delijo spomin z različnimi skupinami – družino, sososko, mestom in tako dalje – in ta skupnost spomina je temelj njihovega članstva v teh skupinah. Spomin je tudi to, kar povezuje moške in ženske v najbolj intimnih odnosih z njihovimi družinami. Starejši člani družine delijo svoje spomine, ki so pogosto del skupnega spomina, o katerem so nekoč tudi njih podučili, z mlajšimi sorodniki, ki so na ta način povabljeni in vključeni v generacije. Končno, spomin pomaga oblikovati osebno identiteto: moški in ženske odkrijejo, kdo so, v svojih spominih”. (Orsi 1985: 153) Prav zaradi spomina so avto/biografske pripovedi lahko narativna gradbišča za konstrukcije identitete, kot to poetično definira Baratova (2000) in opisuje mlada slovenska pisateljica, rojena v Clevelandu v dobi boja za državljske pravice in enakopravnost spolov. Pravi, da izhaja »ideja, da si del slovenske kulture, ki dejansko nikoli ni bila tvoja, iz zgodb, ki so ti jih pripovedovali, in so postale eno s tabo, so te naredile nekako ‘drugega’«⁷. Štiri sestre, rojene pred dobrimi sedemdesetimi leti prav tako v slovenski skupnosti v Clevelandu, pa so funkcije pripovedovanja zgodb opisale takole: »Naša starša sta toliko govorila o Sloveniji, da smo mislile, da smo tam živele. Pri večerji smo se o vsem pogovarjali in vedno sta se spominjala stvari, ki so se zgodile v njunem otroštvu, v Evropi. Tako smo poznale imena vseh sosedov in prijateljev. In ko smo 1973 šli tja s pevsko skupino Jadran, nas je mama peljala po celi vasi. Takrat so bili vsi njeni prijatelji še živi in ko smo jih srečali, smo poznali vsa njihova imena. Vedeli smo, kje hodimo, ker smo poznali vse ceste in poti na pamet.« Podobnih pripovedi sem slišala veliko, veliko pa tudi takšnih, kjer so mi ženske povedale, da starejši niso prenesli svojih spominov na mlajše generacije. Po moji oceni je etnični element identitete v teh primerih neizogibno bolj racionalen in mu manjka emocionalnost, ki jo povzroči stik s spomini (ljubljenih) starejših v otroški dobi. Po drugi strani je odločilen tudi socialni in politični kontekst. Tega najboljše ponazarja izjava mladega fanta iz Clevelanda, ki je odraščal v dobi multikulturalizma ter povečevanja etničnih korenin priseljencev in njihovih potomcev. O svoji sproščeni identiteti je izjavil: »Med tednom sem Američan, ob vikendih pa Slovenec.«⁸

To je pomembna samoopredelitev in je ne moremo prevečkrat poudariti, kajti v raziskavah slovenskega izseljenstva pa tudi v političnem diskurzu pogosto prevladuje poenostavljeno razumevanje etnične identitete. Razume se jo kot preprosto lastnost posameznika znotraj dihotomije: ali jo imaš, ali je nimaš, ali si, ali nisi, in to tako v razumevanju “samih sebe” kot tudi “drugih”. Navezuje se na koncept kulture kot nečesa monolitnega in notranje konsistentnega, brez upoštevanja, da takšna kultura ne obstaja in da se pripadniki te »kulture« vsakodnevno sprašujemo o njenih pomenih in naših individualno proizvedenih različicah teh pomenov. Jane Sugarman, ki je proučevala ritualno(svatbeno) petje in plesanje v migrantskih etničnih skupnostih prespanskih Albancev v Severni Ameriki, poudarja, da moramo razumeti, kako je subjektiviteta

⁷ Elektronsko pismo avtorici, september 2007.

⁸ Iz dokumentarnega filma o slovenski cerkvi sv. Marije Vnebovzete v Clevelandu avtorja Josepha Valencica.

oblikovana kot rezultat intimnih pogajanj o kulturnih formah. Med pogovori z izvajalci glasbe in plesa je ugotovila, obstajajo med strogo formaliziranimi oblikami skupne kulturne (v tem primeru glasbene) forme in individualiziranimi pogledi in interpretacijami teh form pogosto napetosti ter občasno tudi konflikti. Temu je prilagodila svoj raziskovalni pristop in razmislek: »Ko sem delala s priseljenskimi družinami, ki jim je vsakdanja Severna Amerika radikalno spremenila poglede na socialni red, sem morala posvetiti posebno pozornost prevrednotenju pomenov, ki trenutno poteka med družinami v diaspori znotraj in skozi glasbene prireditve, in načinom, na katere se glasbene prakse soočajo z družbenimi napetostmi ali jih prikrivajo.« (Sugarman 1997: 26). Podobno ugotavlja raziskava migrantk, ki je bila nedavno opravljena v več evropskih državah, le da ugotovitve veljajo tako za migrantke kot za prebivalke držav, kamor so se migrantke priselile. V njej sta Rosi Braidotti in Esther Vonk opozorili: »Vsak/a, četudi samo občasno, doživlja sebe kot tujca/tujko, neznanca/neznanke v svoji državi, prostoru, okolju ali kulturi; nihče popolnoma ne sovпада s svojo nacionalno, seksualno, etnično, socialno, kulturno ali politično identiteto».⁹ Z metodami ustne zgodovine je več avtoric skušalo preučiti, kakšne oblike subjektivitete proizvajajo sodobne oblike mobilnosti pri migrantkah iz nekdanje Vzhodne Evrope (zdaj del Evropske unije) in pri ženskah v družbah, kamor se migrantke priseljujejo, to so države nekdanje Zahodne Evrope (zdaj prav tako del Evropske unije). Pripovedi so se zgostile okrog človeških razmerij in komunikacije, ljubezni in dela, pri tem, da predstavlja vsakodnevna komunikacija za migrantke osrednji prostor sreče in prizorišče sprejetosti. Precej nenavadna in presenetljiva je tudi podoba pripadnosti kulturi in domu kot kategorijah, ki ju preproste teorije o asimilaciji razumejo kot edninske kategorije. Iz pripovedi je namreč mogoče razbrati, da so oblike pripadnosti številne: »Možnost posedovanja različnih osebnih dokumentov in izkustvo prehajanja več zaporednih nacionalnih meja ustvarita način mišljenja, ki omogoči spremembe migrantove identitete in občutka pripadnosti. Za nekatere vprašane ženske je dom v množini, za druge jih je več hkrati. To pomeni, da nimajo premočrtne identifikacije z eno samo nacionalnostjo. Pripadnost se tudi močno izraža v povezavi s hrano. Ali bolje, govorico o hrani (njeno pripravo in uživanje) uporabljajo kot izraz pripadnosti in kot okvir za pripoved o različnih oblikah razlike, kot fleksibilno mesto za izgradnjo sebe in drugega.«¹⁰ S tem v zvezi raziskava poudarja, da so kulture prizorišča bitk, kjer se oblikujejo identitete, strahovi, radovednosti in priznanja kot rezultati intimnih pogajanj. Pogajanje je seveda aktivno poseganje v kulturne forme in pomena ter predstavlja posameznike kot kreativne dejavnike, ki svoja čustva, spomine in zgodbe sami sestavljajo. Migranti prepotujejo celine in morja, njihovi potomci pa se odpravijo na potovanje iz kulture

⁹ Rosi Braidotti, Esther Vonk 2004: Feminist theories of subjectivity in a European perspective. In: Luisa Passerini, Rosi Braidotti, Judit Gazsi et al. (2004): *EU Research on Social Sciences and Humanities, Gender relationships in Europe at the turn of the millennium: Women as subjects in migration and marriage – Final report*. Celotno besedilo na: <http://cordis.europa.eu/search/index.cfm?fuseaction=lib.simplifiedocumentlucene>, (15.06.2007)

¹⁰ Nav. delo, str. 13.

svojih staršev in skupnosti, iz zgodb, spominov in čustev ljubljenih starejših v kulturo otroških igrišč, šole, vrstnikov, televizijskih risank, glasbe in filmov širšega okolja, kjer razdalje in destinacije niso znane. In če smo pripravljeni poslušati, se lahko na narativnih gradbiščih zagledamo v konstrukcijah njihovih sestavljenih subjektivitet. Za to je potrebna sposobnost, ki ji Stanleyeva pravi antirealizem: ta lahko odvrne pogled gledanega, ne pa gledalca. Da lahko raziskuješ z naracijsko metodo, moraš znati preseči trenutke nelagodja in zadrege, ki jo povzroči bližina, pogled v oči tujca. Pogled je treba zdržati tudi takrat, ko v njih zagledaš sebe.

LITERATURA

- Alasuutari, Pertti 1997, The Discursive Construction of Personality, v: A. Lieblich, R. Josselson (ured.), *The Narrative Study of Lives* Vol. 5, London, New Delhi: Sage Publications, str. 1–20.
- Anthias, Floya, Lazaridis, Gabriella 2000, Introduction: Women on the Move in Southern Europe, v, Floya Anthias, Gabriella Lazaridis (ured.), *Gender and Migration in Southern Europe, Women on the Move*, Oxford, New York: Berg, 1–14.
- Anthias, Floya 2000, Metaphors of Home: Gendering New Migrations to southern Europe, v, Floya Anthias, Gabriella Lazaridis (ured.), *Gender and Migration in Southern Europe, Women on the Move*, Oxford, New York: Berg, 15–48.
- Barat, Erszebet 2000, The Discourse of Selfhood: Oral Autobiographies as Narrative Sites for Constructions of Identity, v, Alison Donnell, Pauline Polkey (ured.), *Representing Lives, Women and Auto/biography*, London: Macmillan Press, 165–173.
- Donato, Katharine M., Gabaccia, Donna, Holdaway Jennifer, Manalansan, Martin, Pessar, Patricia R. 2006, A Glass Half Full? Gender in Migration Studies, *International Migration Review*, vol. 40, no.1, 3–26.
- Drnovšek, Marjan 2001, Kuharica Liza v New Yorku, v, *Izseljenec, Življenjske zgodbe Slovencev po svetu*, katalog razstave, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 43–46.
- Drnovšek, Marjan 2004, Osebnost in javno v izseljenški korespondenci, *Dve domovini*, št. 20, 113–149.
- Ehrenreich, Barbara, Hochschild, Arlie Russel 2003, Introduction, v, Barbara Ehrenreich, Arlie Russel Hochschild (ured.), *Global Woman, Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*, New York: Metropolitan Books, 1–14.
- Gabaccia, Donna 1994, From the Other Side: Women, Gender, and Immigrant Life in the U.S. 1820–1990, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Griffin, Gabriele, Braidotti Rosi 2002, Introduction: Configuring European Women's Studies, v, Gabriele Griffin, Rosi Braidotti (ured.), *Thinking Differently, A Reader in European Women's Studies*, London and New York: Zed Books, 1–30.
- Kalc, Aleksej 2004, Pisma in magnetofonski trakovi kot komunikacijska sredstva in

- viri za preučevanje izseljevanja: primer tržaške družine v Avstraliji, *Dve domovini*, št. 20, 153–170.
- Knowles, Gary J. 2001, *Beginnings: Researching the Professor*: Thomas, v, Ardra L. Cole, J. Gary Knowles (ured.), *Lives in Context, The Art of Life History Research*, Walnut Creek, Lanham, New York, Oxford: Altamira Press, 1–5.
- Milharčič Hladnik, Mirjam 1998, Spol in upor, v, Angela Vode, *Spol in upor*, (Zbrana dela Angele Vode, knj. 1), Ljubljana: Krtina, 10–91.
- Milharčič Hladnik, Mirjam 2003, Slovenian women's stories from America. *Dve domovini*, št. 17, 47–60.
- Milharčič Hladnik, Mirjam 2005, Subjektivna realnost migracijskih procesov : brati, poslušati in razumeti migrantske izkušnje, *Dve domovini*, št. 22, 169–196.
- Mlekuž, Jernej 2006, O metodologiji, ki nagaja "povratniški teoriji": življenjska pripoved migrantke povratnice, v, Marina Lukšič Hacin (ured.), *Spet doma? Povratne migracije med politiko, prakso in teorijo*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 115–132.
- Orsi, Robert A. 1985, *The Madonna of 115th Street, Faith and Community in Italian Harlem 1880-1950*, New Haven, London: Yale University Press.
- Rener, Tanja 1996, Avto/biografije v sociologiji in v ženskih študijah, *Teorija in praksa*, let. 33, 5, 759–763.
- Plummer, Ken 2001, *Documents of Life 2, An Invitation to a Critical Humanism*, London, Thousands Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Sinke, Suzanne M. 2002, *Dutch Immigrant Women in the United States, 1880-1920*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Stanley, Liz 1992, *The auto/biographical I, The theory and practice of feminist auto/biography*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Stanley, Liz 1996, O avto/biografiji v sociologiji, *Teorija in praksa*, let. 33, 5, 764–774.
- Sugarman, Jane C. 1997, *Engendering Song, Singing and Subjectivity at Prespa Albanian Weddings*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Verginella, Marta 2004, *Suha pašta, pesek in bombe, Vojni dnevnik Bruna Trampuža*, Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

SUMMARY

THE AUTO/BIOGRAFICAL OF THE NARRATIVE: METHODOLOGICAL AND THEORETICAL APPROACHES IN THE RESEARCHING OF THE MIGRATION EXPERIENCES

Mirjam Milharčič Hladnik

The text is composed of two parts: the first one presents an overview of the development of the narrative and auto/biographical methods. The oral history method was re-introduced in the field of cultural and social historiography only a few decades ago. It represents the »democratization« of the history because it gives the voice to the ordinary people to describe the historical events through their own experience. In the development of the women studies since 1960., this approach gained the importance because the women, or better to say, gender studies, evolved especially to give the voice to the historically neglected »half of the population«. The importance of the auto/biographical method is obvious since the gender studies intended to explore the experiences of women, to make them visible and to rely on their interpretation of the historical and social phenomena. Of course, the field of gender studies and the use of narrative methods have got sophisticated over decades and the text presents some relevant authors and their theoretical and methodological contribution to the auto/biographical approach. This approach is presented as a useful tool for the research of the experiences in the migrancy contexts. The text uses an oral history project on Slovenian women migrants' experiences in the United States of America as a link between the first and the second part of the text and an illustration of different points made by the mentioned authors.

The second part adds to the text an overview of the development in the field of migration studies since 1984. Then, a thematic issue of the International Migration Review launched an appeal to the researchers to explore the migration processes as gendered phenomena and to start working more on women migrants. A fruitful combination of this appeal and the already more broadly use of the narrative methods has brought about many studies focused on experiences of the women migrants all over the world from historical and contemporary point of view. With these studies, the knowledge on migration was enriched and radically transformed. It was enriched because a lot of aspects of migrancy, for example the (ethnic) community building, could not be understood without the contribution of women migrants. It was also transformed because today it is generally accepted that migration is gendered defined phenomena in which we have to take into consideration different experiences of men and women, different roles, status and procedures they tend to achieve in the migrancy contexts. Above all, it is clear today that beside the economical, political and other macro causes for migration, there is the whole world of intimate, family, neighborhood, social networks factors that cause the moving of the people. Without that element, we can hardly understand migrations and migrants at all.